

дошкільнят з порушеннями інтелектуального розвитку, на відміну, наприклад, від дошкільнят з порушенням слуху), недорозвинення комунікативної функції мовлення не компенсується іншими засобами спілкування, зокрема міміко-жестовим. Амімічність (відсутність міміки), погане розуміння жестів, вживання лише примітивних стандартних жестів характерне для цієї категорії дітей [1].

Висновки. Отже, розвиток дітей дошкільного віку значно відстає від показників однолітків з нормо-типовим розвитком. Вчені констатують індивідуальність у показниках цієї групи дітей і підкреслюють значні відставання в інтелектуальному, фізичному, емоційному, моторному, психічному та мовленнєвому розвитку.

Перспектива дослідження. Подальшою перспективою нашого дослідження є розроблення ефективних форм організації спеціального навчання та виховання дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Екжанова Е. А. Коррекционно-развивающее обучение и воспитание дошкольников. Москва: Просвещение, 2005. 272 с.
2. Основы специальной психологии. Москва: Академия, 2002. 480 с.
3. Синьов В. М., Матвеева М. П., Хохліна О. П. Психологія розумово відсталого дитини. Київ: Знання, 2008. 359 с.
4. Шипицына Л. М. «Необучаемый» ребенок в семье и обществе. Социализация детей с нарушением интеллекта. СПб.: Речь, 2005. 477 с.

Небелиця Світлана Миколаївна

вихователь, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії
КЗ «Новопраська спеціальна школа
Кіровоградської обласної ради»

ПРЕВЕНТИВНІ ЗАХОДИ З ПРОФІЛАКТИКИ ВЖИВАННЯ ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН МОЛОДДЮ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті розглянуто соціально-педагогічні аспекти превентивного виховання молоді та профілактики вживання ними психоактивних речовин. Наведено визначення основоположних понять проблеми дослідження. Окреслено фактори, що сприяють вживанню ПАР молоддю. Підкреслено необхідність розвитку в підлітків та молоді ресурсів (особистісних, соціально-середовищних, етико-правових), що знижують ризик девіантної поведінки. Зазначено, що профілактика залежності від ПАР використовує різноманітні види технологій: соціальні, педагогічні, психологічні.

Ключові слова: психоактивні речовини, профілактика, превентивне виховання, превентивна педагогіка, соціальна адаптація.

Nebelitsa Svitlana Mykolayivna

educator, specialist of the highest qualification category
KZ «Novoprazka special school
of Kirovograd regional council»

PREVENTIVE MEASURES AGAINST USE OF PSYCHOACTIVE SUBSTANCES BY YOUTH AS A SOCIO-PEDAGOGICAL PROBLEM

The article considers the socio-pedagogical aspects of preventive education of young people and prevention of their use of psychoactive substances. The definition of basic concepts of the research problem is given. Factors contributing to the use of psychoactive substances by young people are outlined. The need to develop in young people resources (personal, socio-environmental, ethical and legal) that reduce the risk of deviant behavior. It is noted that the prevention of addiction to psychoactive substances uses various types of technologies: social, pedagogical, psychological.

Key words: psychoactive substances, prevention, preventive education, preventive pedagogy, social adaptation.

Постановка проблеми. На сучасному етапі здоров'я молоді проголошено пріоритетом національної політики нашої держави. Проте, однією із найгостріших медико-соціальних проблем постає вживання підлітками та молоддю психоактивних речовин (ПАР). Низка соціально-економічних проблем, психологічна напруга, знецінення загальнолюдських принципів моралі ведуть до порушення соціальної адаптації молоді, що призводить до девіантної поведінки та вживання ПАР. У цій ситуації надзвичайної актуальності набуває превентивне виховання підростаючого покоління. На сьогодні профілактичні дії щодо подолання проблеми вживання психоактивних речовин серед молоді є частиною загальної стратегії з формування здорового способу життя на засадах розвитку життєвих навичок, що координується урядом України, МОЗ України та МОН України. У «Концепції формування превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу в умовах нової соціокультурної реальності» особливо підкреслено значення первинної превенції залежної поведінки серед дітей і молоді в освітніх установах. Відзначено, що основним змістовним компонентом системи превентивної діяльності в освітньому середовищі є педагогічна профілактика.

Актуальність. Сучасні дослідження приділяють особливу увагу розробкам нових підходів профілактики, направлених на зниження факторів ризику захворювання на наркоманію, токсикоманію чи алкоголізм.

Важливість і необхідність здійснення педагогічної превенції залежної поведінки дітей та молоді, стали предметом низки наукових досліджень:

Л. Кондрашова, В. Оржеховська, А. Сманцер, Е. Рангелова, В. Герасимов, С. Єрмолаєва, Ю. Кудрявцев, А. Столяренко та ін.

Проблема зловживання ПАР, алкоголю серед різних верств та вікових груп населення висвітлена в роботах А. Вієвського, П. Гусака, Н. Медведовської, О. Кіосевої, М. Лінського, Л. Маркозової, Г. Слабкого та інших науковців.

Мета статті – розглянути соціально-педагогічні аспекти профілактики вживання ПАР молоддю.

Виклад основного матеріалу. Звертаючись до основних понять окресленого питання, відзначимо, що поняття «превентивна освіта», «превентивне навчання» активно використовуються в діяльності ЮНЕСКО, в зарубіжних профілактичних програмах. О. Єжова під превентивним навчанням розуміє оволодіння дітьми та молоддю не тільки знаннями, а й формування здорових установок і навичок відповідальної поведінки по відношенню до свого здоров'я. В процесі превентивного навчання формуються позитивний образ «Я» дітей і підлітків, навички прийняття відповідальних рішень, ефективного спілкування, протистояння тиску з боку однолітків, інші навички особистісної та соціальної компетентності [6].

Відзначимо, що А. Сманцер, Е. Рангелова вважають, що превентивна педагогіка забезпечує формування в особистості здатності чинити опір негативним впливам навколишнього середовища, передбачає організацію цілеспрямованої системи виховних заходів, спрямованих на ранню діагностику відхилень у поведінці, усунення причин і умов, які викликають емоційні переживання, приводячи до відхиляється [2].

Велика увага науковцями приділяється поняттю превентивної педагогічної діяльності, яка являє собою сукупність дій педагога, що сприяють внутрішньому зміні особистості і формуванню умінь і навичок вибору життєвої позиції, яка відповідає прийнятим в суспільстві нормам. Основна мета превентивної педагогічної діяльності розкриває призначення профілактичного впливу – формування гуманної та соціально відповідальної особистості, що володіє захисними механізмами, що оберігають її від негативних впливів соціуму [2]

Як зазначає Т. Дем'янюк, основна мета превентивної педагогіки зосереджена у виявленні, запобіганні та обмеженні асоціальних явищ, причин дезадаптації соціальних груп і осіб, в забезпеченні умов для формування соціально-позитивної спрямованості особистості, а також у зміні

і вдосконаленні особистісних якостей правопорушників та створення умов для розвитку потенційних можливостей молодих людей, активне залучення їх до суспільного життя [3].

Однією з базових категорій окресленого питання є поняття превентивного виховання, під яким В. Оржеховська розуміє комплексну цілеспрямовану систему впливу на особистість з метою її фізичного, психічного, духовного і соціального розвитку, формування здорового способу життя, позитивних соціальних установок, навичок відповідальної поведінки, вироблення факторів захисту від негативного впливу соціуму, профілактика різних видів девіантної поведінки дітей та молоді [6].

За Н. Пихтіною, превентивне виховання – це цілісна система підготовчих, профілактичних дій педагогічного колективу з метою запобігання формуванню шкідливих звичок, рис характеру, проявів асоціальної поведінки дітей та підлітків, а так само організації належного нагляду за їх діяльністю [4].

У «Концепції формування превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу в умовах нової соціокультурної реальності» первинним превентивним вихованням названа соціально-педагогічна профілактика (первинна профілактика), під якою розуміється вид превентивної діяльності, спрямований на реалізацію освітньо-профілактичних заходів та інших педагогічних моделей впливів на особистість з метою попередження різних видів відхиляє поведінки на ранніх стадіях. В основі цього виду профілактики лежить позитивна педагогічна діяльність з метою своєчасного виявлення та виправлення різних несприятливих факторів, що провокують відхилення у розвитку дітей та підлітків, їх поведінці і стані здоров'я [1].

Зазначається, що метою превентивного виховання є комплексний цілеспрямований вплив на особистість в процесі її активної взаємодії з соціальними інститутами, спрямований на фізичний, психічний, духовний і соціальний розвиток дітей і підлітків.

Основними завданнями превентивного виховання визначено:

- створення умов для формування позитивних якостей особистості;
- забезпечення соціально-психологічної діяльності;
- надання комплексної соціально-педагогічної та медико-психологічної допомоги неповнолітнім;

- забезпечення соціальної реабілітації неповнолітніх, які вчинили протиправні дії або зловживають психотропні речовини;
- об'єднання зусиль різних структур соціальної роботи [3].

Поняття «профілактика» для педагогічної науки не нове, однак термін «профілактика вживання психоактивних речовин» лише останнім часом активно розглядається в соціальній педагогіці та спеціалізованій літературі з превентивної діяльності в освітньому середовищі.

Введення терміну «педагогічна профілактика» і наповнення його новим змістом обумовлено багато в чому стратегічною важливістю цього виду діяльності для розвитку країни і неефективністю превенції залежностей в освітньому середовищі. Особливу роль в даній ситуації грає розробка єдиних методологічних підходів до превентивної педагогічної діяльності, визначення її цілей і завдань, напрямків і технологій профілактики вживання психоактивних речовин (ПАР) серед дітей та молоді [5].

Звернемося до категорії «педагогічна профілактика вживання психоактивних речовин», яка є структурним і змістовним компонентом системи первинної превенції девіантної поведінки дітей та молоді в освітньому середовищі. Під педагогічною профілактикою вживання ПАР розуміють комплексну систему організації превентивного навчання і виховання дітей та молоді з метою зниження факторів ризику залежної поведінки на основі розвитку життєвих компетенцій, формування властивостей і якостей особистості, які сприяють ефективному вирішенню важких життєвих ситуацій. Основною метою цієї діяльності, на нашу думку, є формування життєздатності особистості [6].

Мета профілактики вживання ПАР в освітньому середовищі – створення умов для змістовного наповнення вільного часу сучасних підлітків. Завдання профілактики вживання ПАР в освітньому середовищі:

- формування єдиного профілактичного простору в освітньому середовищі для забезпечення системного комплексного впливу на цільові групи профілактики;
- оцінка ситуацій, пов'язаних з розповсюдженням і вживання різних ПАР учнями та оцінка ефективності профілактики;
- виключення впливу умов і факторів, які можуть спровокувати вживання ПАР учнями [2].

За результатами досліджень [4] серед факторів, що сприяють вживанню ПАР молоддю домінують сім причин: соціальне неблагополуччя сім'ї; позитивна та агресивна реклама в ЗМІ; постійна незайнятість вільного часу; відсутність реальних знань про наслідки вживання алкоголю; відхід від існуючих проблем; психологічні особливості кожної особи; рівень самоствердження. Тож надзвичайної актуальності набуває розвиток у підлітків та молоді ресурсів, що знижують ризик поширення наркоманії, алкоголізму, тютюнопаління:

- особистісних для формування ціннісних орієнтацій, соціально значущих знань, форм поведінки;
- соціально-середовищних для розвитку позитивно орієнтованих інтересів, дозвілля і здоров'я. Важливу роль в цьому відіграють різні дозвільні установи, служби соціальної та психологічної підтримки;
- етико-правових – утвердження в суспільстві всіх форм контролю (юридичної, соціального, медичного), що перешкоджають вживання ПАР серед учнів [1].

Профілактика залежності від ПАР використовує різноманітні види технологій: соціальні, педагогічні, психологічні.

Соціальні технології спрямовані на забезпечення умов ефективної соціальної адаптації учнів і вихованців освітніх установ, а також формування і розвиток в суспільстві ціннісних орієнтирів і нормативних уявлень, які можуть виступати в якості альтернативи цінностям і нормам субкультури, яка пропагує використання ПАР.

Соціальні технології реалізують такі напрямки впливу: інформаційно-просвітницький напрям (антинаркотична, антиалкогольна і антитютюнова реклама, реклама здорового способу життя в ЗМІ, телевізійні та радіопрограми, присвячені проблемі профілактики; профілюючі Інтернет-ресурси); соціально-підтримуючий напрямок (діяльність соціальних служб, що забезпечують допомогу і підтримку груп неповнолітніх з високим ризиком залучення їх до вживання ПАР; дітям і підліткам, які зазнають труднощів соціальної адаптації); організаційно-дозвільний напрямок (діяльність освітніх та соціальних служб, що забезпечують залучення неповнолітніх в змістовні види дозвілля: клуби за інтересами, спортивна діяльність, громадські рухи) [6].

Педагогічні технології профілактики спрямовані на формування у адресних груп профілактики уявлень, норм поведінки, оцінок, що знижують

ризик прилучення до ПАР, а також на розвиток особистісних ресурсів, що забезпечують ефективну соціальну адаптацію. У профілактичній діяльності використовуються універсальні педагогічні технології (бесіди, лекції, тренінги, рольові ігри, проектна діяльність і т.д.). Вони служать основою для розробки профілактичних навчальних програм, що забезпечують спеціальну цілеспрямоване системний вплив на адресні групи профілактики.

Висновки. Таким чином, можемо підсумувати, що педагогічна профілактика вживання психоактивних речовин відноситься до предметної області превентивної педагогіки, яка, в свою чергу, вимагає подальшої розробки ефективних методів превентивної педагогічної діяльності. Профілактика девіантної поведінки передбачає систему загальних і спеціальних заходів на різних рівнях соціальної організації. Вони спрямовані на навчання свідомої відмови молоді від вживання психоактивних речовин, формування ціннісного ставлення до себе і до власного здоров'я, вміння виходити з проблемних ситуацій, формування впевненості в собі.

Перспектива дослідження. Серед подальших досліджень важливим вбачаємо розробку ефективних методів превентивної виховної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція формування превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу в умовах нової соціокультурної реальності (проект). В. М. Оржеховська, В. І. Кириченко, О. О. Єжова, Т. Є. Федорченко. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Психолого-педагогічні науки.* 2013. № 2. С. 41-48.
2. Основы превентивной педагогики : учеб. пособие. А. П. Сманцер, Е. М. Рангелова. *Народное образование. Педагогика.* ЭБ БГУ: ОБЩЕСТВЕННЫЕ НАУКИ : Минск. 2014.
3. Превентивне виховання учнівської молоді: інноваційні технології: навч.-метод. посіб. Т. Д. Дем'янюк [та ін.] ; *Ін-т інновац. технологій і змісту освіти, К.* ; Рівне : Волинські обереги, 2006. 360 с.
4. Профілактика девіантної поведінки дітей і молоді: психолого-педагогічні та соціально-правові аспекти : навч. посіб. Н. П. Пихтіна, М. П. Пихтін, Т. Є. Федорченко ; за заг. ред. проф. В. М. Оржеховської ; *Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. Ніжин* : НДУ ім. Миколи Гоголя, 2014. 399 с.
5. Словник основних термінів і понять з превентивного виховання. уклад. В. М. Оржеховська [та ін.] ; *АПН України, Ін-т пробл. виховання.* Т. : Терно-граф, 2007. 200 с.
6. Формування превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу: навч.-метод. посіб. Єжова О. О. та ін. ; за заг. ред. Оржеховської В. М. ; *Нац. акад. пед. наук України, Ін-т проблем виховання.* Кіровоград : Імекс, 2014. 171 с.